

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі! Францішак БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

№ 15(25) • 29 МАЯ — 4 ЧЭРВЕНЯ 1991 • Штотыднёвік Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. Кошт 10 кап. (па падпісцы — 5 кап.)

Поступ тыдня

Святкаванне ў Смаленску

Вясёлым карнавалам і маляўнічым феерверкам завяршылася Свята славянскай пісьменнасці і культуры ў Смаленску. У ходзе Свята была ўрачыста адкрыта памятная дошка, прысвечаная славянскім асветнікам Кірылу і Мяфодзію, а таксама выстаўка трох рэспублік — Расіі, Украіны і Беларусі, названая «Помнікі Айчыны», праведзена навуковая канферэнцыя і фестываль мастацкіх і дакументальных фільмаў пра славянскую садружнасць. Арганізаваны народныя гулянні, выступленні фальклорных калектываў, адкрыта «Глінкаўская дэкада».

* * *

Упершыню змаглі сабрацца ў Беларусі і пазнаёміцца ўвачавідкі з культурай, якую яны вывучаюць, вучоныя з усіх канцоў свету, што прынялі ўдзел у Першым міжнародным кангрэсе беларусістаў. Акрамя савецкіх даследчыкаў, дэлегатамі на яго прыслалі нацыянальныя асацыяцыі беларусістаў з многіх славянскіх краін, а таксама ЗША, Англіі, Германіі і іншых. Матэрыялы аб рабоце кангрэса будуць змешчаны ў наступных нумарах «Нашага слова».

* * *

Міністэрства юстыцыі БССР зарэгістравала яшчэ адну новую партыю — Беларускую Сацыял-Дэмакратычную Грамаду. Яна ставіць задачай стварыць гуманнае дэмакратычнае грамадства на аснове многаўкладнай эканомікі, свабоды асобы, сацыяльнай справядлівасці і салідарнасці, дасягнуць палітычнай незалежнасці Беларусі.

Насустрач з'езду ТБМ

Вось што не так даўно здарылася непадалёк Гудзевічаў на Мастоўшчыне. Згаварыліся сябры рэгіянальнай рады ТБМ імя Францішка Скарыны адкрыць малое прадпрыемства (як вядома, прадпрыемствы, зарэгістраваныя пры ТБМ, не абкладаюцца дзяржаўным падаткам). Знайшлі чалавека для выгоднае справы, а той у самую апошнюю хвілю раптам адмовіўся: палітыка, кажа, яго не цікавіць.

КАБ ВЫЖЫЦЬ ЯК НАРОД

Магчыма, і так. Сапраўды, палітыка — змаганне за выжыванне народа. Дорага народу абыходзіцца здзек з радзімы-маці некаторых яе чыноўных сыноў. У позірку Алеся Белакоза смутак і рашучасць.

— Людзі яшчэ баяцца,— кажа ён.— Але па ўсім відаць, сталінізм болей не вернецца. Нават Камуністычная партыя разумее, што мову беларускаму народу даць усё ж давядзецца.

Можа быць палітыка без беларушчыны, але не беларушчына без палітыкі. Алесь Белакоз ведае гэта з часоў, калі давялося праз свае нацыянальныя перакананні неаднойчы гутарыць з прадстаўнікамі КДБ, атрымліваць вымовы на працы. Народны фронт і Таварыства беларускай мовы існавалі на Мастоўшчыне практычна задоўга да перабудовы. Бо рабіў у Гудзевічах беларускую справу спадар Алесь. Стварыў выдатны музей, выхаваў нямала патрыётаў. Таму не дзіва, што калі ўтварылася ТБМ імя Францішка Скарыны, адразу ж узнікла і Гудзевіцкая суполка Таварыства. Зараз у ёй каля пяцісот чалавек — сяляне, калгасныя пенсіянеры, вясковая інтэлігенцыя.

— Шмат работы, як і раней, робім у Гудзевіцкім музеі,— кажа спадар Алесь,— У музеі адроджана старажытнае ткацтва падвойных дываноў (гэтакія ткуць толькі на Гродзеншчыне і ў Чылі). Передала сакрэты ткацтва спадарыня Райская з Адэльска. Тчом паяскі, гальштукі, ручнікі, ходнікі.

— У мінулым годзе,—працягвае ён,— тэбээмаўцы многа зрабілі, каб урачыста адзначыць юбілей Францішка Скарыны. Рыхтуем і праводзім народныя святы. Гэта таксама палітыка. Палітыка вяртання людзей да сваіх каранёў.

Спадар Алесь — дэпутат Гродзенскага абласнога Савета народных дэпутатаў. Вылучала яго абласное Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. Разам з дэпутатам Мастоўскага раённага і Гродзенскага абласнога Саветаў Васілём Білідам, дэпутатам Мастоўскага раённага Савета Алегам Рудабельцам (яны шмат дапамагаюць у рабоце Гудзевіцкай рады) імкнуцца дзейнічаць праз заканадаўчыя органы ўлады. У Мастоўскім раёне пад уплывам дэпутатаў-тэбээмаўцаў дзейнічае дэпутацкі клуб, праведзена сесія райсавета па пытаннях беларусізацыі.

Аднак у працы самой суполкі вельмі адчуваецца фінансавая праблема. Да сённяшняга дня Рэспубліканская Рада не выпрацавала дакладнай тактыкі ў гэтай справе. У выніку кожная суполка дзейнічае асобна ад іншых. Той самы Гудзевіцкі музей мог бы прыносіць Таварыству валюту. Хай бы яно дапамагло наладзіць сувязі з замежжам, дзе беларускае народнае ткацтва, па ўсім відаць, ацанілі б вельмі высока. Маглі б гудзевіцкія тэбээмаўцы дапамагчы распаўсюдзіць крэмень — каштоўны лекавы сродак — у кіёску ТБМ, праз суполкі Таварыства. Карацей, сувязі між цэнтрам і суполкамі павінны стаць больш трывалыя. А без гэтага пашырацца адраджэнскі рух не можа. Беларуская палітыка не абыдзецца без шырокага ўдзелу народа.

Л. ВАШКО.

Сустрэчы ў Наваполацку

Адбылося чарговае пасяджэнне гарадской рады Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. На ім выступіла старшыня рады пісьменніца Ірына Жарнасек. Былі абмеркаваны фінансавыя справы таварыства. Узнята пытанне аб стварэнні ў горадзе культурнага беларускага цэнтра. Сябры рады заслухалі інфармацыю намесніка загадчыка Наваполацкага гарана А. А. Турнова адносна стварэння ў новым навучальным годзе беларускамоўных класаў у іншых гарадскіх школах, акрамя 5-й і 9-й.

На пасяджэнні выступіў рэдактар друкаванага органа ТБМ штотыднёвіка «Наша слова» Эрнэст Ялугін, які расказаў пра планы газеты.

Прысутныя, у прыватнасці паэт Навум Гальпяровіч, рэктар народнага універсітэта «Роднае слова» пры ТБМ Наваполацка кандыдат філасофскіх навук Р. Д. Грудніцкі і іншыя ўхвалілі работу газеты і паабяцалі садзейнічаць падпісцы на «Наша слова».

* * *

Піянерам у справе беларусізацыі гарадскіх школ на Беларусі з'яўляецца наваполацкая СШ № 5. Сёлета ў яе сценах вучацца чатыры беларускамоўныя класы (з чацвёртага па першы). Нядаўна вучні гэтых класаў атрымалі падарункі ад аб'яднання беларуска-амерыканскай моладзі. У іх — аднаразовыя шпрыцы, алоўкі, фламастары і іншыя неабходныя для навучання ў школе рэчы. Гэтыя падарункі прывезла доктар з Нью-Йорка Ганна Бартуль. У скрыні, якую яна сама перадала вучням, дзеці знайшлі ліст ад беларускай моладзі з Амерыкі. Моладзь пісала, што не павінна быць межаў паміж беларусамі ўсяго свету.

А. КОЗІК.

У Мінску адбыўся Міжнародны кангрэс беларусістаў свету

Стар. 2

Спыніць хаос у беларускім правапісе

Стар. 2

Каго рыхтуюць у ліцэі?

Стар. 3—4

Колькі цярпець здзекі з роднага слова?

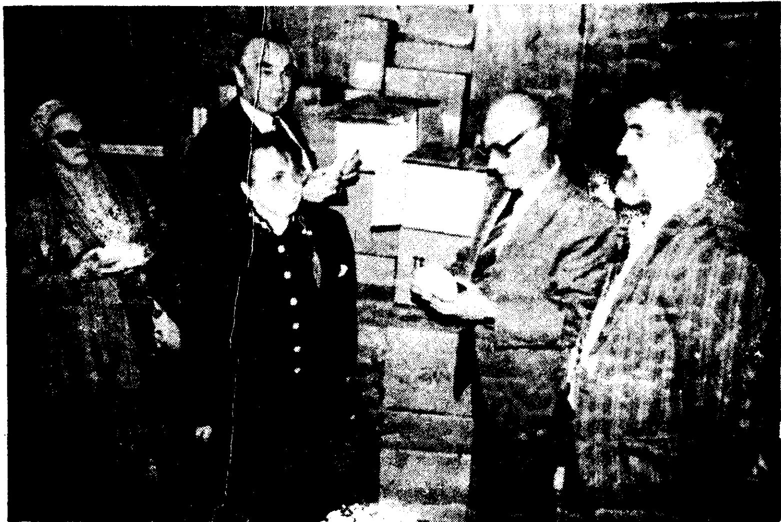
Стар. 4

Абмеркавалі пытанне рэформы

Шаснаццатага мая ў Мінску адбылася нарада навукоўцаў-моваведаў на тэму «Пытанні рэформы беларускага правапісу». Нарада была склікана Акадэмічнай радай Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. На ёй выступілі з дакладамі Сяргей Запрудскі, Янка Войніч, Сяржук Санько, Вінцук Вячорка, Генадзь Цыхун, Язэп Стапановіч.

Удзельнікі нарады звярнуліся да ўсіх, хто заклапочаны лёсам роднае мовы, «узяць чынны ўдзел у абмеркаванні пытанняў рэформы беларускага правапісу на старонках перыядычнага друку, у падрыхтоўцы і правядзенні на розных узроўнях форумаў, прысвечаных гэтай праблеме».

МІЛАСЭРНАСЦЬ — ДЗЕЯННЕМ

Больш за 20 тон вітамінаў і медпрэпаратаў на мільён заходнегерманскіх марак атрымана ў адрас беларускага таварыства «Радзіма». Гэту гуманітарную дапамогу ўжо ў шосты раз аказвае Саюз свабодных пяцідзесятніцкіх цэркваў Германіі. Гаючы дар прызначаны для тых медыцынскіх устаноў рэспублікі, дзе лечацца дзеці і дарослыя, што пацярпелі ад чарнобыльскай аварыі.

На здымку: ***першы намеснік старшыні прэзідыума таварыства «Радзіма» Мікалай Васілёнак (другі справа) прымае дар ад прадстаўнікоў Саюза свабодных пяцідзесятніцкіх цэркваў Германіі Ірэны і Міхаіла Мельнікаў (злева) і Ірэны і Хессе Хербертаў.***

Фота А. МІКАЛАЕВА (БЕЛТА).

Актуальнае інтэрв'ю

БЕЛАРУСКІЯ СКАЎТЫ

Палітыка галоснасці і плюралізму дала магчымасць для стварэння новых партый. А якія ж змены адбываюцца ў дзіцячым руху? На гэтыя і іншыя пытанні мы папрасілі адказаць сябра Мінскай гарадской рады ТБМ, навуковага супрацоўніка Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны, кандыдата філалагічных навук Алеся Юр'евіча Лозку.

— У гісторыі дзіцячага руху вядомы два асноўныя накірункі. Гэта — піянерскі, створаны ў 1922 годзе, і скаўцкі. Пра скаўтызм, які мае даўнюю гісторыю і шырокае распаўсюджанне ў свеце, мы амаль нічога не ведаем, бо былі адгароджаны ад цывілізаванага свету глухою сцяною камуністычнай ідэалогіі, нібы адзіна вернай палітычнай сістэмы, якая не дапускае іншадумства і якая сёння церпіць паражэнне. Што да піянерскага руху, то ён вычарпаў сябе, бо слепа павінаваўся старэйшаму брату камсамолу і быў гатовы выканаць любую яго прыхамаць. Хаця задумваўся ён з добрых пабуджэнняў.

Слова «піянер» паходзіць ад французскага (*pionnier*), што азначае даследчык, пачынальнік чаго-небудзь, першаадкрывальнік; «скаўт» — з англійскай мовы (*scaut*) — гэта разведчык. У Англіі першыя скаўцкія арганізацыі ўзніклі ў 1907 годзе, затым у Францыі, Германіі, Італіі, ЗША, у Расіі — з 1909 года і праіснавалі да 1919 года, калі іх распусціў 2-гі з'езд РКСМ. У 1953 годзе, напрыклад, скаўты былі ў сямідзесяці краінах. Хлопчыкаў называлі па-англійску «бой-скаўтамі», дзяўчынак — «гёрл-скаўтамі».

Адраджаючы новы дзіцячы рух на Беларусі, мы імкнёмся творча спалучыць вопыт міжнародных скаўцкіх арганізацый і лепшае з набытага ў піянерскай і камсамольскай дзейнасці. Важнай адзнакай новай арганізацыі з'яўляецца яе нацыянальна-патрыятычная адметнасць, што амаль у самым пачатку вынішчалася ў піянерска-камсамольскім руху.

Заканчэнне на 3-й стар.

З ПУНКТУ ГЛЕДЖАННЯ ЛІНГВІСТА

(Да дыскусіі аб правапісе)

З пачаткам рэалізацыі «Закона аб мовах у Беларускай ССР», згодна з якім беларуская мова абʼяўлена дзяржаўнай, на тэрыторыі рэспублікі павольней, чым хацелася б, але пашыраецца кола людзей, якія пачынаюць карыстацца ёю. Таму патрабаванні да якасці пісьмовай і вуснай форм мовы ўзрастаюць. Аднак практыка перыядычнага друку сведчыць, што ў кірунку яе ўдасканалення робіцца вельмі мала. Незадавальненне станам нашай літаратурнай мовы выклікала разбуральны працэс размывання межаў нават тых лексічных, граматычных і правапісных норм, якія больш-менш усталяваліся. Характэрна, што гэтаму працэсу з'явілася нават тэарэтычнае абгрунтаванне.

Часопіс «Беларуская мова і літаратура ў школе» (№ 4, 1990 г.) змясціў, напрыклад, матэрыял, аўтар якога сцвярджае: «Калі мы сапраўды хочам адраджэння жывой моўнай стыхіі, мы мусім улічваць тое, што некалькі дзесяцігоддзяў беларуская мова не была ў вуснах народа, а народ за гэты час пераехаў у горад. Таму мы ў кожным разе мусім пераждаць хаос і атрымаем у выніку ўжо не тую мову, якая зафіксаваная ў апошніх слоўніках і граматыках».

І як быццам са згоды многіх майстроў слова, асобных людзей вучонага рангу так яно і адбываецца. Не гаворачы ўжо пра лексіку і граматыку, дзе і да гэтага хапала непаслядоўнасцей, перыядычны друк застракацеў матэрыяламі, якія друкуюцца то згодна з афіцыйным правапісам, то на грунце незразумелай сумесі сучаснага правапісу і правапісу 20-х гадоў, то з улікам таго, што сустракалася ў беларускамоўнай прэсе толькі ў часы фашысцкай акупацыі, то ўрэшце за аснову як быццам бы бярэцца правапіс, прапанаваны Б. Тарашкевічам, але з памылкамі, нярэдка грубымі.

Хіба гэта не сапраўдны хаос? Але ж ён руйнуе пісьмовую мову, падточвае яе аснову, робіць яе для масы пісьменных людзей аморфнай, пазбаўляе яе прыцягальнай аб'яднальнай сілы, якая так патрэбна ў момант пашырэння сфер ўжывання мовы, у час масавага далучэння да яе новых людзей, усяго грамадства рэспублікі.

Варта было б гарачую і пачуццёва афарбаваную палеміку і партызанскі саматужны правапіс замяніць на сур'ёзную дыскусію з аргументацыяй неабходнасці пэўных змен і ўдакладненняў, якія будуць прапаноўвацца тым або іншым аўтарам.

З пункту гледжання лінгвіста любая прапанова павінна ўлічваць, як яна задавальняе патрэбы і ў якой ступені робіць больш лёгкім або больш цяжкім пісьмо для таго, хто піша (зразумела, не пад дыктоўку), і для таго, хто чытае (а не вывучае мову па пісьмоваму тэксту).

Важным момантам дыскусіі з'яўляецца пытанне, што трэба ўдасканальваць, бо зараз існуе два погляды на гэта: адны лічаць, што трэба проста ігнараваць правапіс 1933 года і за аснову прыняць правапіс граматыкі Б. Тарашкевіча; іншыя лічаць мэтазгодным абапірацца на існуючы правапіс, бо рэформа 1933 года была крокам наперад у параўнанні з правапісам, якім карысталіся ў 20-я гады.

Выключная заслуга Б. А. Тарашкевіча ў стварэнні першай беларускай граматыкі для школ выклікае глыбокую павагу, але варта адзначыць, што школьная граматыка не магла і не павінна была адлюстраваць правапіс з належнай ступенню падрабязнасці. У ёй дадзены толькі важнейшыя і найбольш агульныя правілы правапісу, з якіх можна вывесці прынцыпы перадачы гукаў мовы ў складзе слоў і больш буйных адзінак мовы. Самі правілы не заўсёды ўдала сфармуляваны, што непазбежна пры першай арфаграфічнай спробе. Вось, напрыклад, правіла: «Калі *у* або *і* стаяць пасьле слова, каторае канчаецца галосным, то ствараецца падобнае палажэньне: *у* і *і* замяняецца на *ў* і *й*. Але выключэньне 2 і 3 уносяць у гэта правіла такія няпэўнасці, якія фактычна вядуць да разнабою, бо можна пісаць *спусьцілася імгла* і *спусьцілася ймгла; ён яго і поіць, і корміць* і *ён яго й поіць, і корміць* (Беларуская граматыка для школ, выд. 5. Вільня, 1929, с. 116). Недасканаласць гэтага правіла абумоўлена апорай выключна на інтуіцыю (у словах *імгла* і *ігрышча*, якія прыводзяцца ў якасці прыкладаў, *і* — рознага паходжання, а ў прыведзеным сказе не ўлічана, што злучнік *і* не можа быць пад націскам — відавочна, тут мелася на ўвазе нешта іншае). І такіх прыкладаў шмат. Правапіс запазычаных слоў Б. Тарашкевіч толькі абазначыў, ды і то без апоры на іх адаптацыю ў беларускіх гаворках.

Рэформа 1933 года, якая завяршылася выданнем правіл правапісу ў 1934 годзе, захавала галоўныя прынцыпы граматыкі Б. Тарашкевіча: у асноўным напісанне галосных згодна з фанетыкай і напісанне зычных па марфалагічнаму прынцыпу (з пэўнымі выключэннямі). Яна спрасціла перадачу акання (у тым ліку ў запазычаннях) і якання. Правапіс гэты аказаўся і значна больш падрабязным. Іншая справа, што ён застаўся непаслядоўным, у тым ліку і пад уплывам палітычных ідэй таго часу. Не выратавалі яго ад гэтага і частковыя змены і ўдакладненні, унесеныя ў 1957 годзе. І ўсё ж мы маем грунтоўную аснову для далейшага ўдасканалення.

Напярэдзе складаная калектыўная работа спецыялістаў-мовазнаўцаў і творчай інтэлігенцыі, і трэба зразумець, што праз некаторы час зноў выявіцца, што і новы варыянт таксама можа аказацца недасканалым хаця б таму, што ён заўсёды і паўсюдна з'яўляецца кампрамісам паміж навуковым падыходам і інтуітыўнай грамадскай думкай. Іменна з-за гэтага кампрамісу ні ў адной мовы свету няма правапісу, які не трэба было б удасканальваць. І калі ўдасканаленне не праводзіцца, дык толькі таму, што грамадства разумее — кансерватыўнасць правапісу мае свае прыцягальныя станоўчыя бакі.

Неабходна ўлічваць і той факт, што работа над правапісам не павінна палітызавацца (на жаль, гэта ўжо было ў нашай гісторыі). З гэтай справы лепш выкінуць палітычныя амбіцыі, бо накопленага горкага вопыту больш чым дастаткова, калі прыпомніць асабліва правапіс для інтэрнацыянальных слоў, набыўшага аскоміну канчатка -а ў родным склоне ў словах *камунізм, сацыялізм, марксізм*, для якога нельга даць ніякага разумнага абгрунтавання, некаторыя правілы напісання вялікай літары і інш.

Зараз балюча чытаць вядомую кнігу ўсхвалення рэформы 1933 года. Ці не будзе балюча чытаць і нашым нашчадкам тое, што зараз пішацца на гэту тэму? Палітызацыя прыводзіць да таго, што кожны паварот у палітыцы пабуджае зноў і зноў вяртацца да правапісу. Ці разумна гэта? Ці не лепш гэтыя праблемы раз і назаўсёды раздзяліць?

Безумоўна, усе пытанні правапісу, якія ўжо пастаўлены ў друку і пра якія найбольш часта гавораць, патрабуюць грунтоўнага абмеркавання. Але калі паставіцца з павагай да ўсіх, хто чытае і хто піша на беларускай мове, і ўдасканальваць пісьмо для яго больш зручнага ўжывання, то трэба прааналізаваць літаральна ўсе правілы, якія зафіксаваны ў «Правілах беларускай арфаграфіі і пунктуацыі» (Мн., 1959), у даведніках і граматыках. Той, хто гэта зробіць, зможа пераканацца, што паляпшаць трэба значна больш, чым адзначаецца ў друку. І праблемы значна больш складаныя і адказныя.

Надзённасць удакладненняў мовазнаўцы...

На адну са складанасцей хацелася б звярнуць асаблівую ўвагу. Правапіс канчаткаў у нашым мовазнаўстве традыцыйна разглядаецца ў нерасчлянёным выглядзе. А на самай справе тут дзве праблемы. Адна з іх зводзіцца да правапісу галосных і зычных у канчатках (чаму пішам *полем* з *е*, а не з *я*, напрыклад). Гэта правапісная праблема. Зусім іншага падыходу патрабуе выбар канчаткаў з некалькіх магчымых (напрыклад, *народа* ці *народу*). У большасці выпадкаў тут мы маем справу з дыялектнай асновай граматыкі літаратурнай мовы. На рашаючым этапе яе фарміравання яна абапіралася на цэнтральнабеларускія гаворкі, у далейшым дыялектная база яе пашыралася, што трэба лічыць станоўчым момантам, калі гэта датычыць папаўнення лексікі. Але ў адносінах да граматычных з'яў аднaзначная ацэнка гэтых працэс немагчыма, бо ў выніку сістэмнасць граматыкі моцна парушаецца.

Хоць гэта і неправапісная праблема, яна выклікае значныя цяжкасці для ўсіх, хто піша па-беларуску. Напрыклад, наўрад ці знойдзецца з дзесятак чалавек, у пісьмовай мове якіх назіралася б поўная паслядоўнасць ва ўжыванні ўжо памянутых канчаткаў *-а, -у* у родным склоне адзіночнага ліку або канчатка *-яў* у родным склоне множнага ліку назоўнікаў жаночага роду тыпу *радасць*.

Хацелася б адзначыць, што мы, відаць, перабольшваем уплыў пісьма на вусную мову. У прыватнасці, гэта праяўляецца ў спрэчках пра абазначэнне асімілятыўнай мяккасці. Калі ў якасці зыходнага пункту прыняць, што неабазначэнне асімілятыўнай мяккасці зычных (*сьнег*) прыводзіць да яе страты, то немагчыма растлумачыць, чаму, напрыклад, мяккасць *ч* у рускай мове захоўваецца нават насуперак таму, што рускі правапіс у шматлікіх выпадках абазначае яго як цвёрды гук (чай, чудо, чопорный, калач). Калі б пісьмо аказвала такі моцны ўплыў на вымаўленне, як гэта яму прыпісваецца, то нельга зразумець, чаму ў беларускай мове губныя зычныя на канцы слоў ацвярдзелі, нягледзячы на тое, што на пісьме іх мяккасць працяглы час яшчэ абазначалася (гл. *голубь, бровь* і інш. у «Гістарычным слоўніку беларускай мовы»). Шыпячыя *ж, ч, ш* у рускай мове ацвярдзелі вельмі даўно, а галосны *ы* пасля іх перадаецца да гэтага часу. як пасля мяккіх (*и*): *жир, чиж, шило*. Наогул гісторыя мовы сведчыць, што першапачаткова з'ява ўзнікае ў вуснай мове і толькі значна пазней адлюстроўваецца на пісьме (або наогул не адзначаецца!).

У святле гэтага яўнага кансерватызму пісьма нават да такой завостранай праблемы як напісанне мяккага знака можна знайсці і больш ураўнаважаны, рацыянальны падыход. Тым больш, што ў пісьме, заснаваным на кірыліцкім алфавіце, як быццам не прасочваецца традыцыя спецыяльнага абазначэння асімілятыўнай мяккасці.

У друку пытанні правапісу ўжо абмяркоўваюцца. Вельмі хацелася б, каб было пашырана іх кола, каб у дыскусіі прынялі ўдзел усе, каму дорага наша мова. Асабліва цікава было б пачуць думку нашых настаўнікаў, якія кожны дзень сутыкаюцца з правапісам у практычным плане і вопыт якіх выключна важны. Акрамя перыядычнага друку, канкрэтныя прапановы і заўвагі можна дасылаць у Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР (220073, г. Мінск, вул. Ф. Скарыны, 25) або ў Таварыства беларускай мовы.

Найбольш мэтазгодным здаецца, пакуль ідуць дыскусіі, каб усе прытрымліваліся існуючага правапісу аж да пары, пакуль не будуць выпрацаваны ўдакладненні і змены, якія грамадства палічыць патрэбным унесці ў яго. Гэта было б толькі на карысць нашай мове.

А. І. ПАДЛУЖНЫ.
дырэктар Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР.

Міжнародны кангрэс беларусістаў у Мінску

Нашы сябры з Аўстрыі

Мы сядзелі ў прасторнай зале кафэ «Вінклер», што размясцілася на глядзельнай пляцоўцы Менхсберга (Манаскай гары). Праз вялізныя вокны-сцены адкрываецца захапляючая панарама старажытнага Зальцбурга, які на працягу стагоддзяў захоўвае сваё гістарычнае аблічча. Гамонім, успамінаем агульных сяброў, сустрэчы ў Мінску. Маіх субяседнікаў Фердынанда Нойрайтэра і Германа Бідэра цікавіць усё: калі пачне працаваць летняя школа па вывучэнню беларускай мовы, дзе будзе праходзіць Міжнародны кангрэс беларусістаў, як нам цяпер працуецца і жывецца. Яны вельмі розныя і па ўзросту, і па характару, і па роду сваёй дзейнасці. Заўсёды спакойны, разважлівы, з нейкай журбінкай у вачах, доктар філалогіі Г. Бідэр (выкладчык кафедры славістыкі факультэта гуманітарных навук Зальцбургскага універсітэта), і старэйшы па ўзросту — жвавы, энергічны, крыху насмешлівы, аптыміст па натуры Ф. Нойрайтэр, ужо пенсіянер. Аб'ядноўвае гэтых цікавых людзей захапленне беларускай культурай, мовай і літаратурай. Кола прафесійных інтарэсаў доктара Бідэра даволі шырокае. З 70-х гадоў ён займаецца вывучэннем нямецка-славянскіх і ўнутрыславянскіх кантактаў на ўсіх узроўнях мовы (лексікі, фанетыкі, марфалогіі, сінтаксісу). Яго асноўная праца — «Нямецкія словаўтваральныя элементы ў славянскіх мовах».

У 1973 годзе, рыхтуючыся да Міжнароднага кангрэса славістаў у Варшаве, Г. Бідэр упершыню звярнуўся да беларускага слова. Яго захапіла параўнальнае вывучэнне старабеларускіх і старапольскіх пісьмовых помнікаў. Так з'явілася першая яго праца па гэтай тэматыцы: «Літоўскі статут 1529 г.» (Заўвагі да гістарычнай арфаграфіі і фанетыкі старабеларускай юрыдычнай мовы) і «Літоўскі статут 1588 г.» (Фанетыка беларускай мовы ў параўнанні з польскімі перакладамі). Далей доктар Бідэр зацікавіўся вывучэннем нямецкіх лексічных элементаў у старабеларускай пісьменнасці, а з мінулага года ён ушчыльную займаецца вывучэннем моўнай і культурнай палітыкі на Беларусі і Украіне. Зусім нядаўна, у сакавіку, выйшла яго праца «Першае і другое адраджэнне беларускай мовы і культуры». Ёсць у Г. Бідэра і творчыя планы на будучае. Ён мяркуе напісаць кніжку «Уводзіны ў беларускую філалогію» (для тых, хто гаворыць па-нямецку). На кангрэсе доктар Бідэр выступіў з дакладам «Інтэрпрэтацыя нямецкіх лексічных элементаў у беларускай мове з пункту гледжання нямецкай дыялекталогіі».

Фердынанд Нойрайтэр не філолаг, сціпла лічыць сябе аматарам. Зараз ён адзіны ў Аўстрыі чалавек, які займаецца асветніцкай справай на беларускай ніве. Яго пяру належаць папулярныя артыкулы аб беларускай літаратуры, культуры і гісторыі. Першае знаёмства з беларускім словам адбылося ў 60-х гадах, калі спадар Фердынанд выкладаў у вячэрняй школе для дарослых. Упершыню беларускую мову ён пачуў, праслухоўваючы кружэлкі з запісамі народных песень, вершаў Я. Купалы і Я. Коласа. Як прызнаецца спадар Фердынанд, беларускае слова зачаравала яго сваёй мілагучнасцю, меладычнасцю, багаццем інтанацый. І чым болей ён знаёміўся з творчасцю беларускіх паэтаў (М. Танка, П. Панчанкі, Р. Барадуліна), тым глыбей яно западала ў душу. Пошукі новых беларускіх матэрыялаў прывялі ў бібліятэку імя Ф. Скарыны ў Лондане. Адбылася сустрэча з яе нязменным кіраўніком спадаром Надсанам. Менавіта Надсан заахвоціў Ф. Нойрайтэра да складання «Анталогіі беларускай літаратуры» для нямецкамоўнага чытача, якая выйшла ў 1983 годзе ў Мюнхене і атрымала высокую ацэнку беларускіх літаратуразнаўцаў (Мальдзіса, У. Сакалоўскага і інш.).

Асабістыя кантакты з Ю. Попкам у Ляймэне (ФРГ) зноў скіравалі Ф. Нойрайтэра да перакладчыцкай дзейнасці з беларускай мовы на нямецкую. Так з'явіўся пераклад аповесці Ю. Жывіцы (Ю. Попкі) «Свецiць у тумане» (дарэчы, яшчэ не выдадзенай у нас). Апошнім часам у «Зальцбургскай народнай газеце» былі надрукаваны артыкулы Ф. Нойрайтэра «Янка Купала — паэт з Беларусі» з аўтарскім перакладам яго вершаў («Мужык», «А хто там ідзе» і інш.) і «Беларусь — папялушка Еўропы». На кангрэсе Ф. Нойрайтэр выступіў з паведамленнем «Мая дарога да Беларусі».

Г. Бідэр і Ф. Нойрайтэр былі адзінадушныя ў сваім пажаданні, каб зноў абуджаны беларускі патрыятызм прывёў да нацыянальнага моўнага і культурнага адраджэння Беларусі. Падзякуем ім на добрым слове! Са свайго ж боку пажадаем нашым аўстрыйскім сябрам плёну ў працы, цікавых і карысных сустрэч на гасціннай беларускай зямлі.

Л. ХРЫШЧАНОВІЧ,
выкладчык БДУ імя У. І. Леніна.

Беларускае адраджэнне ў святле друку

Плённа працуе Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны Акадэміі навук БССР. Нямала цікавых задум ажыццявілі першасныя арганізацыі — сябрыны і суполкі, якія створаны, па сутнасці, у кожным інстытуце. Аматары беларускай мовы аддзялення біялагічных навук збіраюцца разам на пасяджэнні сябрыны, каб паслухаць народныя песні, пагаварыць аб сваіх праблемах. Тут прызнаны лідэр — Язэп Сцепановіч. Ён працуе над слоўнікам русізмаў, для якога сабраў багаты матэрыял.

Нямала прыхільнікаў матчынай мовы і ў фізіка-тэхнічных інстытутах. Кандыдат фізіка-матэматычных навук Уладзімір Паўловіч працуе над складаннем руска-беларускага фізічнага слоўніка, выступае з лекцыямі па праблемах гісторыі культуры і мовы ў школах. Актыўна прапагандуюць роднае слова Ю. Хадыка, М. Саскевіч і іншыя вучоныя.

Акадэмічнае Таварыства падтрымлівае сувязі з выхавацелямі і кіраўнікамі дзіцячых устаноў. Амаль ва ўсіх дзесяці ўстановах Акадэміі навук створаны ў садках групы з выхаваннем дзяцей на беларускай мове. Летась на дабрачынных пачатках на ратапрынце выпушчаны чатыры брашуры ў дапамогу выхавацелям, музычным кіраўнікам. Адна з іх, напрыклад, называецца «Ехала Каляда ў чырвоным вазочку...: матэрыялы для правядзення навагодніх калядных свят». Усе выданні хутка разышліся. А некаторыя нават перапісваліся ад рукі і перасылаліся ў іншыя гарады.

Але не толькі аб поспехах у сваёй дзейнасці могуць расказаць сябры акадэмічнага Таварыства. Як піша газета «Навіны Беларускай Акадэміі», ёсць у іх і нямала праблем. Асабліва іх абурыла тое, што нават планаванне мерапрыемстваў Акадэміі навук па рэалізацыі Дзяржаўнай праграмы развіцця беларускай мовы ў рэспубліцы праведзена ў вузкім коле, без удзелу і за спіной грамадскасці.

Па словах старшыні Таварыства Алеся Лозкі, сярод высокіх кіраўнікоў шаноўнай акадэмічнай установы нямала такіх, якія не ўсведамляюць, што адбываецца цяпер у Беларусі па нацыянальнаму адраджэнню. Як не ўсведамлялася імі некалі або наўмысна замоўчвалася трагедыя Чарнобыля. Так, менавіта яны адхілілі пры разглядзе мерапрыемстваў палажэнне, якое прадугледжвала веданне беларускай і рускай моў у аб'ёме, неабходным пры выкананні службовых абавязкаў шэрагам супрацоўнікаў Акадэміі навук.

Выклікае недаўменне, чаму пры атэстацыі не ўлічваецца веданне беларускай мовы супрацоўнікамі Акадэміі навук.

Віншуем!

У гэтым месяцы лаўрэату Дзяржаўнай прэміі БССР і Міжнароднага Ганаровага дыплома імя Х. К. Андэрсэна, заслужанаму дзеячу культуры рэспублікі Васілю Вітку споўнілася 80 гадоў.

Віншуючы паэта з юбілеем, жадаем яму і надалей моцнага здароўя, творчай бадзёрасці і аптымізму.

Васіль ВІТКА

СЛОВА

З аднаго зярнятка малога
Вырастае магутны вяз.
Колькі год яму жыць? Вельмі многа.
Сто і дзвесце — залежыць ад нас.

Колькі год на яго верхавіне
У гняздзе клекатаць буслам?
Гэта самі мы ведаць павінны,
Гэта ўсё падуладна нам.

Колькі раз адлятаць ім у вырай
І вяртацца дамоў у свой час?
Усё залежыць ад нашае шчырай
Дабраты — і ці ёсць яна ў нас.

Лес і рэчку, і клёкат буслоў,
Чалавечую ўсмешку ўраз
Можна знішчыць адным толькі словам,
Што бяздумна вырвецца ў нас.

Стогнуць пілы, скрыгочуць бульдозеры —
Наламана нямала дроў.
І чарствее душа ад карозіі
Безадказных, бяздумных слоў.

Іх не возьмеш назад, іх не вернеш.
Камяком боль у горле засох.
І ніколі не ўзыдзе зерне,
Што упала ў бясплодны пясок.

28 мая спаўняецца 110 гадоў з дня нараджэння Івана ЛУЦКЕВІЧА (1881—1919) — беларускага археолага, этнографа і грамадскага дзеяча, паплечніка славутых песняроў — Янкі Купалы і Максіма Багдановіча.

18 мая ў старажытнай Вільні, якая спрадвеку з'яўлялася магутным цэнтрам беларускай гісторыі ды культуры, на могілках Роса адбылося перазахаванне яго праху, прывезенага з польскага горада Закапанэ.

Віктар ШНІП

ІВАНУ ЛУЦКЕВІЧУ

Жыццё дагарае, як свечка ў цямрэчы,
Не страшна памерці. Ёсць горша бяда —
Жыве беларускі народ у галечы.
Яго нават Богу, відаць, не шкада,
Не толькі чужынцам, што нішчаць святое,
Што нашую мову мужыцкай завуць.
Нам Воля патрэбна, не трэба чужое,
Ні светлае Заўтра, дзе ўсе зажывуць
Бязлікім натоўпам у шэрай краіне,
Ні рабскае сёння, дзе праўды няма.
І справа пачатая ўсё ж не загіне —
Яе не загубіць ні стрэл, ні турма,
Бо ёсць Беларусы, што вераць у Волю,
А Веру нікому, нічым не забіць...
А Ты паміраеш — такая ўжо доля,
Анёл па душу з Беларусі ляціць.
Ды ноч там пануе. Там твар чалавечы
У новых паноў развярэдзвае жах.
А Ты дагараеш, як свечка ў цямрэчы,
Да Волі людзям асвятляючы шлях.

ГОЛАС ЧАСУ

З Лондана мы атрымалі чарговы нумар (11/2) беларускага царкоўна-грамадскага часопіса «Голас часу». У ім змешчана віншаванне нашых суродзічаў з Днём незалежнасці Беларусі, дзе, між іншым, ёсць такія радкі: «Кожны год, калі мы толькі сустракаем на далёкай чужыне нашыя царкоўныя святы, а асабліва свята Уваскрашэння Хрыста — Вялікдзень, мімаволі вяртаемся думкамі да тых далёкіх, але так блізкіх і мілых нашаму сэрцу мясцін і сваіх родных. Бо там мы пакінулі ўсё, што было для нас найдаражэйшым у жыцці».

Наступная старонка часопіса прысвечана нашым маладым беларускім паэтам Віктару Шніпу і Людміле Рублеўскай. Падрабязна пра іх сямейную вечарыну паэзіі, якая адбылася ў Доме літаратара ў Мінску, расказвае Уладзімір Пучынскі.

Бясспрэчна, чытача зацікавяць матэрыялы з рэдкай кнігі «Успаміны аб польскай акупацыі Гарадзеншчыны ў 1919—1921 гг.» І. Г. Антонава, выдадзенай у 1921 годзе, якія будуць друкавацца ў часопісе. Змест кнігі перадае цяжкія перажыванні беларусаў пад польскай акупацыяй, якая несла фізічны здзек і маральны прыгнёт.

У нумары друкуецца працяг нарыса А. Жук-Борскага «Наша гісторыя і унія», прысвечанага праблемам уніяцтва на Беларусі. Працяг гэтай жа тэмы чытачы знойдуць у матэрыялах Юрыя Весялоўскага «Вялікі князь Гедымін» і Ю. Свяржынскага «Ісафат Кунцэвіч і яго аднадумцы» і шмат іншых.

Л. БАРШЧЭЎСКАЯ.

Як жывеш, беларускі ліцэй?

СА ШКОЛЫ НЕ ГОНЯЦЬ, АЛЕ...

Нядзеля. Сонечная раніца. У такі час толькі ехаць на прыроду. Але кожны выбірае тое, што яму па душы.

На прыпынку ля Камароўкі з нервовым натоўпам выціскаюся з аўтобуса. Амаль усе, не звяртаючы ўвагі на транспарт, перабягаюць на другі бок вуліцы. Мне з імі не па дарозе. Я іду ў беларускі ліцэй, які знаходзіцца ў СШ № 187, на сустрэчу з Коласам Уладзімірам Георгіевічам, дырэктарам Беларускага гуманітарнага адукацыйна-культурнага цэнтра.

Прыйшоў ранавата. Школа яшчэ замкнута. І чакаючы, пакуль з'явіцца ліцэісты, вырашыў пахадзіць вакол будынка. У вочы кінулася некалькі разбітых шыбаў, склееных ізастужкай. Хто і чаму іх разбіў — невядома, але верыцца, што не ліцэісты, ды і не людзі, якія супраць беларускага ліцэя.

Роўна а 10-й гадзіне, як і дамаўляліся, прыйшоў Уладзімір Колас. Мы падняліся на другі паверх і селі ў калідоры — усе адамкнутыя аўдыторыі заняты. Я дастаў паперу, каб занатоўваць, і пачаў размову:

— Уладзімір Георгіевіч, калі і у каго ўзнікла ідэя стварыць беларускі ліцэй?

— Ідэя стварэння ліцэя не магла не ўзнікнуць у наш час, бо нашы школы даўно ўжо не адпавядаюць патрабаванням, якія да іх ставіць сучаснасць. Усе гэта разумеюць, але выхаду са становішча мала хто хоча шукаць, бо патрэбны не толькі вялікія грошы, але і адпаведны кантынгент выкладчыкаў. А ў нас усяго гэтага бракуе.

Ідэя стварэння ліцэя хвалявала не толькі мяне. Шмат часу і энергіі для гэтай справы аддалі В. Вячорка, С. Дубавец, В. Ракіцкі. І калі ў нас склалася пэўная праграма стварэння ліцэя, мы звярнуліся ў супольку ТБМ Савецкага раёна, якую ўзначальвае народны дэпутат БССР Алег Трусаў, дзе нас афіцыйна зарэгістравалі. Напачатку думалі зрабіць вучобу платнай, але нас падтрымала Міністэрства адукацыі, і нам былі выдзелены грошы з рэспубліканскага бюджэту. Праўда, іх нам хопіць на гады два, а пасля, відаць, давядзецца самім зарабляць на існаванне.

— У вас няма свайго будынка. Якія ў вас наконт гэтага перспектывы?

— Пытанне будынка існуе ўжо цэлы год, і невядома, калі вырашыцца. У нас ёсць грошы, каб закупіць абсталяванне для кабінетаў, каб набыць патрэбную літаратуру, але... Усе нам спачуваюць, толькі дапамагчы ніхто не бярэцца. Праўда, дэкан падрыхтоўчага факультэта педінстытута Алесь Іванавіч Смолік з дазволу рэктара выдзеліў нам свой пакойчык. Але такім чынам пытанне нельга вырашыць цалкам. А нам памяшканне патрэбна сёння, каб павысіць прадукцыйнасць нашай працы. Мы ж праводзім заняткі толькі раз на тыдзень, і то ў нядзелю. У нас на сённяшні дзень ужо каля 180 ліцэістаў на дзённым аддзяленні і на вячэрнім 60. Гэтыя лічбы з кожным годам будуць расці. Мы плануем перайсці на стацыянарную форму навучання. У нас напрацавана праграма, методыка. І калі іх ажыццявіць, то можна атрымаць добрыя вынікі ў справе адраджэння беларушчыны.

Заканчэнне на 4-й стр.

ДА ПЯЦІГОДДЗЯ ЧАРНОБЫЛЬСКАЙ КАТАСТРОФЫ

Міжнародныя дабрачынныя акцыі ў памяць аб чарнобыльскай катастрофе прайшлі па ўсёй рэспубліцы. Адна з іх — «Рок чыстай вады» — адбылася на Магілёўшчыне. Сродкі, атрыманыя ў ходзе акцыі, будуць выкарыстаны на закупку медыкаментаў і медыцынскага абсталявання для дзіцячых бальніц вобласці.

На здымку: знайшлі агульную мову рок-спявак з Галандыі Эрнэст Лангхаут (справа) і дырэктар навукова-аграпрамысловага аб'яднання «Надзея» Алег Мікалаевіч Даражкевіч.

Фота С. ЖАЛУДОВІЧА. (БЕЛТА).

Актуальнае інтэрв'ю

БЕЛАРУСКІЯ СКАЎТЫ

Заканчэнне. Пачатак на 1-й с

Ды і сёння, калі разгарнуць новы статут Беларускай Рэспубліканскай піянерскай арганізацыі імя У. І. Леніна, скарочана БРПА, то не цяжка заўважыць, што дарагое слова «Беларусь» прысутнічае толькі ў назве арганізацыі. Зноў «піянеры Беларусі», згодна з гэтым дакументам, будуць супрацоўнічаць з КПБ, ЛКСМ і іншымі арганізацыямі «сацыялістычнага выбару». Па сутнасці, БРПА з'яўляецца не толькі палітычнай, а і партыйнай арганізацыяй.

— Алесь Юр'евіч, у красавіку ЦК КПБ прыняў дакумент «Пазіцыя ЦК Кампартыі Беларусі па пытанні «дэпалітызацыі адукацыі», у якім, у прыватнасці, «камуністы прызнаюць правы іншых партый і рухаў на стварэнне сваіх структур у навучальных установах». Як вы ставіцеся да гэтага, і да якой партыі будуць адносіцца беларускія скаўты?

— Зразумела, што палітыку, мусіць, нікому не абмінуць, а вось, што датычыць партый, то ў нашым часовым Статуце гаворыцца: «Згуртаванне не падпарадкоўваецца ніякім палітычным партыям і арганізацыям, дзейнічае ў адпаведнасці са сваім Статутам, Дэкларацыяй аб незалежнасці і Канстытуцыяй Беларусі». Мяркуем, што сябры згуртавання будуць прытрымлівацца не вузкапалітычных амбіцый адной партыі, а агульнапрызнаных каштоўнасцей: выхоўваць у сабе любоў да Бацькаўшчыны, павагу да працы, зямлі, продкаў, развіваць фізічныя здольнасці, набываць жыццёвыя навыкі. Нам даспадобы асноўны закон скаўтаў: штодзённа рабіць добры ўчынак.

У стварэнні Статута (упершыню надрукаваны ў «Настаўніцкай газеце» 13 сакавіка) прымалі ўдзел некаторыя вучні старэйшых класаў, а таксама група бацькоў, якія ўваходзяць у ГБК. А ў ім прадстаўлены члены розных партый: КПСС, Грамады і іншых. Я, напрыклад, беспартыйны.

Што датычыць згаданага дакумента ЦК КПБ, то ён выклікае здзіўленне. ГБК, наменсікам старшыні якога з'яўляюся, мае наконт яго сваё афіцыйнае меркаванне, прынятае ў адпаведнай пастанове: бацькі супраць таго, каб партыі мелі свае структуры ў навучальных установах, што якраз прызнае КПБ. Не маючы сілы паступіцца прынцыпамі, яна свядома штурхае школу, тэхнікумы, ВНУ да сацыяльных канфліктаў, хоча ўцягнуць дзяцей і моладзь у міжпартыйную барацьбу.

— Ці можна сказаць, што беларускія скаўты — альтэрнатыўная арганізацыя піянерскай і камсамольскай арганізацыям?

— Так. На гэта ўказвае гісторыя развіцця двух рухаў. Аднак у нашым Статуце пакуль запісана, што сябрамі згуртавання могуць быць і члены іншай арганізацыі, гэта значыць і акцябраты, і піянеры, і камсамольцы. Канчаткова вырашыць гэтае пытанне Устаноўчы з'езд. Але, як паказвае жыццё, большасць з тых, што сталі сябрамі згуртавання, не ўступаюць у іншыя арганізацыі.

Дарэчы, нашы сябры з гісторыча-культурнага таварыства «Паходня» прыслалі свой варыянт «Статута Гродзенскай хаўругвы скаўтаў Беларусі», які больш чым наш прыбліжаны да міжнароднай арганізацыі і мае шмат агульнага са статутам дзіцяча-юнацкага згуртавання. Гродзенскія скаўты ладзяць сяброўскую перапіску з мінскімі. У Гіравіцкай СШ Валожынскага раёна таксама створана сябрына.

— Скажыце, колькі скаўтаў у Мінску?

— **У нас зарэгістравана толькі некалькі сябрын:**

СШ № 177, 2 «г» клас. 21 скарыніч. Важатая Л. Л. Шлеперава.

СШ № 190, 2 «б» клас. Усе скарынічы. Важатая А. Л. Шаўчук.

СШ № 12, 8—11 класы. 25 сяброў, сябрына «Звеставанне». Важатая Г. Ф. Бядуля.

СШ № 109, 2 «а» клас. У класе ўсе 30 скарынічаў.

Мы ведаем, што існуюць і іншыя сябрыны скаўтаў у Мінску. І ў многіх школах вядзецца падрыхтоўка да ўступлення ў скаўты. Гэтай работай пачынаюць займацца і некаторыя дамы і палацы школьнікаў. Хочацца яшчэ зазначыць, што мы супраць усеагульнага ахопу ўсіх дзяцей скаўцкім рухам. Няхай скаўцкія сябрын будзе менш, але каб у іх праводзілася цікавая работа (каб у іх былі сапраўдныя важаты-аматары).

Добрай школай для скаўтаў стане беларускамоўны летнік адпачынку «Грунвальд», які месціцца недалёка ля Койданава. Ён арганізаваны Мінскім гарадскім бацькоўскім камітэтам і спонсарамі з абласнога прафсаюза работнікаў аграпрамыслова комплексу і будзе праводзіцца з 7 па 27 жніўня. Мяркуем запрасіць у яго адпачываць і нашых сяброў-беларусаў з Беластока, Вільні, Ленінграда, Масквы.

Дарэчы, скаўты з замежных краін імкнуцца да ўсебаковых сувязей з нашымі дзецьмі, але дагэтуль была перашкода ў тым, што ў Беларусі не было падобных арганізацый. Сёлета, напрыклад, вялікая група беларускіх скаўтаў выедзе ў летнікі Францыі.

Гарадскі бацькоўскі камітэт Мінска, які з'яўляецца рэгіянальнай сябрынай ТБМ імя Ф. Скарыны, выступае з ініцыятывай аб правядзенні Вальнага Сойма скаўтаў Беларусі. Этапы да яго могуць быць наступнымі: «круглы стол», канферэнцыя, на якіх робіцца навуковае абгрунтаванне вывучэння тэорыі і гісторыі міжнароднага скаўтызму, вядзецца творчы пошук, аб'ядноўваюцца разрозненыя сябрыны будучага згуртавання і вырашаюцца арганізацыйныя пытанні па правядзенні Вальнага Сойма. Лічым таксама, што арганізатарамі гэтай патрэбнай справы ў першую чаргу павінны стаць Міністэрства народнай адукацыі БССР і Таварыства беларускай мовы.

Актуальнасць узнікнення новага дзіцячага руху, які выцякае з агульнага нацыянальна-дэмакратычнага ўздыму народа, з'яўляецца бясспрэчным і добра кладзецца ў канцэпцыю нацыянальнай школы Беларусі.

СА ШКОЛЫ НЕ ГОНЯЦЬ, АЛЕ...

Заканчэнне.

Пачатак на 3-й стар.

— Уладзімір Георгіевіч, я чуў, што ліцэй збіраюцца выгнаць са школы. Праўда гэта ці не?

Са школы нас не гоняць. Праўда, напачатку да нас аднесліся насцярожліва. А праз нейкі час дырэктар Рэут Зінаіда Аляксееўна прапанавала нам зрабіць на базе школы стацыянарны ліцэй. Мы з радасцю згадзіліся. І калі прапанова дырэктара пачала набліжацца да свайго ажыццяўлення, у школе адбыўся бацькоўскі сход, які, відаць, быў інспіраваны рускамоўнымі выкладчыкамі, і ўсе прысутныя прагаласавалі супраць беларускага ліцэя.

— Ідучы да вас, я сустрэў у калідоры народнага дэпутата БССР Алега Трусава. Ён, відаць, выкладае ў вас?

Так, вы не памыліліся, у нас Алег Трусаў выкладае гісторыю архітэктуры і археалогіі. Беларускую мову — Вінцук Вячорка і Алеся Сёмуха. Анатоль Сідарэвіч вядзе курс паліталогіі і рэлігіязнаўства. Вячаслаў Ракіцкі — гісторыю тэатра. Адным словам, у нас усе выкладчыкі — людзі вядомыя і паважаныя.

— Цяпер многія ў будні дзень не хочуць вучыцца, а ў вас заняткі ў нядзелю? Як да гэтага адносяцца ліцэісты?

— У першыя месяцы вучобы з ліцэя адсеяліся некалькі чалавек. І гэта зразумела, бо ў нас вучыцца нялёгка. Засталіся, калі так можна сказаць, патрыёты, якія вераць у адраджэнне нашай мовы і культуры. Вучацца ў нас не толькі мінчукі, але і вяскоўцы з Мінскага раёна, а таксама вучні з Жодзіна і Баранавіч. Апошнім часам некаторыя бацькі нашых ліцэістаў скардзяцца, што іх дзеці ў сваіх школах пачалі канфліктаваць з выкладчыкамі, якія не ведаюць беларускай мовы, культуры і гісторыі свайго народа.

— Наколькі я ведаю, прадстаўнікі вашага цэнтра нядаўна гасцявалі ў Польшчы. З якой мэтай?

— Мы былі ў Бельску, у Беластоку. Падпісалі з Варшаўскім радыё дамову аб перадачы ўрокаў беларускай мовы на ўсю Польшчу.

— Ці хутка з'явяцца новыя беларускія ліцэі?

— Гэты час не за гарамі. Стварэнне ліцэяў распачалося ў Гродне і Гомелі. Нават у Севастопалі, дзе жыве 8 тысяч беларусаў, з якіх 2 тысячы дзяцей, ствараецца беларуская суполка, якая галоўнай мэтай сваёй дзейнасці ставіць стварэнне беларускага ліцэя. Так што мы ўжо не адзінокія. Але нам патрэбны грошы і выкладчыкі, таму я запрашаю ўсіх настаўнікаў, якія б змаглі выкладаць у беларускамоўных ліцэях, звяртацца да нас па адрасу: 220004, г. Мінск, вул. Караля, 16а, або званіць па тэлефоне: 20-83-47.

— Якія ў ліцэя планы на будучыню?

— Галоўнае — дамагчыся свайго будынка. А там пяройдзем на стацыянарную форму навучання і зробім спецыялізацыю.

Нядаўна Саюз юрыстаў звярнуўся да нас з прапановай стварыць у ліцэі спецыяльную групу, у якой бы рыхтаваліся беларускамоўныя справаводы для нарсудоў. З цягам часу мы такую групу абавязкова створым.

Я падзякаваў Уладзіміру Коласу за размову. А ён, паглядзеўшы на гадзіннік, сказаў: «Мне ўжо час бегчы ў тэатральна-мастацкі інстытут на сустрэчу з Шаранговічам. Наладжваем кантакты...»

І ён пабег, а я, застаўшыся адзін, яшчэ доўга хадзіў па калідорах ліцэя, прыслухоўваючыся да беларускай мовы, што гучала ў аўдыторыях. Думаў пра той час, калі ўсе нашы дзеці будуць вучыцца ў беларускіх ліцэях, і не будзе праблем ні з памяшканнямі, ні з выкладчыкамі. Як-ніяк, а ў нас жа прыняты Закон аб дзяржаўнасці беларускай мовы і, дзякуй богу, ёсць людзі, якія, нягледзячы на ўсе цяжкасці, жывуць па гэтым законе.

Віктар ШНІП.

АД РЭДАКЦЫІ:
Усе, хто мае магчымасць паспрыяць адраджэнню беларускай культуры, выхаванню новай беларускай інтэлігенцыі, дапамагчы стварыць матэрыяльную базу для дзейнасці беларускіх ліцэяў, могуць пералічыць грошы на рахунак Беларускага гуманітарнага адукацыйна-культурнага цэнтра: 100609126 Белжылсацбанка г. Мінска. Код МФА 400019.

Абразкі

Дакука

У рускай мове ёсць слова «обуза». Руска-беларускі слоўнік 1953 года гэтае слова на беларускую мову тлумачыць як «клопат», «цяжар». Сэнсавае тлумачэнне правільнае. Але, на жаль, намінальна яно не перадае ўсёй ёмістасці рускага слова. Мабыць, таму многія нашы журналісты, адчуваючы, што не знаходзіцца раўназначнага адпаведніка ў беларускай мове, пачалі жывцом карыстацца рускай формаю. Тым больш, што слова гэтае знешне не мае на сабе ніякіх выразных фанетычных ні граматычных прыкмет рускай мовы, нібыта асабліва не выпірае з беларускага слоўнікавага складу, як некаторыя іншыя — розныя там «знамянальныя», «дастойныя», «страсныя», «учоты», «устройствы».

І ўсё ж пагадзіцца, што слова «абуза» з беларускага лексікону, нельга. Яно не выпірае з беларускай лексікі толькі для людзей глухіх ці абыякавых да мовы. Для чуйных да мелодыі роднага слова яно заўсёды іншароднае. Кожнага разу, калі натыкаўся ў беларускіх тэкстах на гэтае слова, адчуваў дыскамфорт. Пакутліва думаў: нейкае ж слова ёсць у народзе? Неяк жа людзі гэтае паняцце перадавалі і перадаюць.

Ёсць у нашай мове слова «дакука». Яно шматзначнае, можа абазначаць і недакучлівасць, і сум, нуду, маркоту. Але самае галоўнае яго значэнне — гэта непатрэбны клопат, цяжар, турбота: *«Ты для мяне адна дакука»*.

«...То перш трэба навучыцца, паважаная дзяўчынка. Бо мне трэба такія, каб ужо працавалі. А то што ж — замест помачы я буду мець адну ДАКУКУ: абучаць вас» (Я. Скрыган). «Дакука» — тое самае, што і «абуза». Шкада, што аўтары Тлумачальнага слоўніка беларускай мовы не адчулі ў ім адпаведніка, эквівалента рускай «обузе» і паспяшаліся гэтае слова ўключыць у беларускі слоўнік, прапанавалі нам лічыць яго за норму. Слова загуляла ў нашым друку. Згадайма фільм «Абуза». Усе нашы газеты так і пісалі — «Абуза». У Руска-беларускім слоўніку пад рэдакцыяй Якуба Коласа гэтага слова не было.

Канфліктныя словы

Улік — станавіцца на ўлік, лічыцца на ўліку. Уліковая картка, заліковая кніжка.

Звыклыя беларускія словы. Звыклыя для беларуса, для яго разумення, для яго псіхалогіі.

Здавалася б, ніякага прэцэдэнту вакол гэтых слоў не павінна быць. Лік, лічыць, весці ўлік, улічваць, станавіцца на ўлік — гэта значыць, быць улічаным, запісаным. І ўсё ж знайшліся людзі, якія не ўсе гэтыя словы, асабліва «ўлік», прынялі.

«Які яшчэ ўлік?! Па-руску «улика» — паказанне на віну чалавека». І каб рускі чалавек на Беларусі не блытаў рускае панацце з беларускім, было адкінута беларускае слова і прапанавана беларусам карыстацца словамі «учот», «учотная картка», «стаяць на ўчоце».

І ніякага клопату, што гэтыя словы выпадаюць з гнязда ды пэўнага слоўнікавага гнязда ды гучаць ненатуральна ў нашай мове, што разбурана яшчэ адна натуральнасць нашай мовы, парушана яе мілагучнае звяно. Па логіцы такіх «філолагаў» з беларускай мовы беларускае слова «склад» у значэнні «склад ураду», «склад дэлегацыі» замянілі і замяняюць на «састаў», бо, маўляў, ці ж гэта добра пра ўрад ці дэлегацыю казаць «склад», бо склад — гэта найперш памяшканне для захоўвання матэрыялаў і тавараў.

Згадваецца і такі эпізод. Калі выйшла сталінская праца «Сто условий тов. Сталина», і яе пераклалі на беларускую мову, то адзін чыноўнік прачытаў назву перакладу і за галаву хапіўся: «Як гэта вы пішаце — Сто ўмоў тав. Сталіна? У таварыша Сталіна адзін ум!»

Вось на хвалі такіх «умоў» фарміраваўся і фарміруецца слоўнікавы склад беларускай мовы.

Такія прыклады можна доўжыць і доўжыць. Шмат чаго маглі б нам расказаць пра здзекі з беларускага слова, з беларускай граматыкі аўтары падручніка па беларускай мове М. Г. Яўневіч і У. К. Андрэенка, іншыя старэйшыя мовазнаўцы, каб яны гэтага пажадалі.

Уладзімір СОДАЛЬ.

Абразкі Уладзіміра СОДАЛЯ друкаваліся ў №№ 10, 12.

Насустрач II з'езду ТБМ

У САКРАТАРЫЯЦЕ ТАВАРЫСТВА

Рэгіянальныя арганізацыі ТБМ, зарэгістраваныя пасля пасяджэння аргкамітэта па падрыхтоўцы з'езда:

Віцебская вобласць
1. Сенненская раённая рада.

Гродзенская вобласць
1. Лідская гарадская рада.

Мінская вобласць
1. Капыльская раённая рада.

Мінск
1. Рада філалагічнага факультэта БДУ падрыхтоўчага аддзялення.

СЯБРЫНЫ:
1. Асацыяцыя беларускамоўных выданняў.
2. Беларускага тэлебачання.
3. «Край» (Брэст).
4. «Надзея» (Ганцавічы).
5. Мінскага педінстытута.
6. Сябрына (Валожынскі раён).

АХВЯРАВАЛІ

на Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны

А. М. Піткевіч з Гродна — 65 руб.
І. А. Жытко з Брэста — 15 руб.
Г. Г. Лашкевіч з Маладзечна — 20 руб.
А. Т. Лягуцэнка з Гомеля — 30 руб.
Я. А. Гішук з Масквы — 30 руб.
А. Г. Лагойка з Бабруйска — 15 руб.
М. С. Еўневіч з Мінска — 100 руб.
Е. Я. Серават з Масквы — 10 руб.
К. Р. Юркавец з Бабруйска — 15 руб.
І. Т. Каленік з Мінска — 50 руб.
А. А. Галушкіна з Масквы — 25 руб.
А. П. Грудзіна са Шклова — 25 руб.
В. М. Кікун з Брэста — 10 руб.
І. А. Жытко з Брэста — 10 руб.
О. С. Новік з Пружан — 50 руб.
І. М. Зварына з Мінска — 20 руб.
В. М. Сокал з Брэста — 20 руб.
Вучні Быценскай СШ — 118 руб.
УН-1 трэста 1 Мінска — 87 руб. (камсамольскія ўзносы)
Х. Кажаневіч — 20 англійскіх фунтаў стэрлінгаў
Спадар Рагуля з Канады — 50 канадскіх долараў
Беларуская праваслаўная царква — 40 англійскіх фунтаў стэрлінгаў
Міхаіл і Валянціна Пашкевічы з ЗША — 100 долараў

Сабрана на святкаванне Дня дзяржаўнасці Беларусі 24 сакавіка 1991 г. у Беларускім культурна-грамадскім клубе. Сідней, Аўстралія

Міхась Лужынскі — 200 дол.
Віктар Ліпскі — 200 дол.
Язэп Шкода — 100 дол.
Станіслаў Нарушэвіч — 100 дол.
Аляксандр Бакуновіч — 50 дол.
Несьцер Ярашук — 100 дол.
Міхась Зуй — 10 дол.
М. Антуэл — 30 дол.
а. Ігар Хлябін — 10 дол.
Янка Гавенчык — 10 дол.
Мітрафан Бакуновіч — 10 дол.
Мікола Сазановіч — 20 дол.
Барыс Спэсывы — 10 дол.
Антон Булаўскі — 30 дол.
Акуліна Хаванская — 10 дол.
М. Плахоскі — 10 дол.
М. Ціхон — 10 дол.
Васіль Марчанка — 10 дол.
Анна Шодра — 10 дол.
Галя Падгайская — 10 дол.
Яўген Патрайкі — 20 дол.
Оля Тумашэўская — 10 дол.
Язя Максуль — 10 дол.
Ліза Бакуновіч — 20 дол.
Кастусь Сіткаўскі — 50 дол.

Наш адрас: 220005, г. Мінск, вул. Румянцава, 13.
Тэлефон рэдакцыі: 33-17-83.

Аўтары надрукаваных матэрыялаў адказваюць за дакладнасць фактаў і іншых звестак. Пункт гледжання аўтара неабавязкова можа адпавядаць меркаванню рэдакцыі.

Рукапісы рэдакцыя не рэцэнзуе і назад не вяртае.

МВПА імя Якуба Коласа.
Мінская паліграфічная фабрыка «Чырвоная Зорка».
Наклад 5.714 паасобнікаў. Заказ 2444. Індэкс 74975.